

Vadehavsregionen

Et kulturlandskab i verdensklasse

KOLOFON

Udgivelse og copyrights: Det Hollandske Vadehavsakademi, Leeuwarden
Det Fælles Vadehavssekretariat (CWSS), Wilhelmshaven.

Hovedredaktion: John Frederiksen, Danmark.

Engelsk tekstredigering: John Frederiksen, Jens Enemark, CWSS
og Deidre Nuttall, Adverbage.

Oversættelse: Engelsk-hollandsk: Balance, Holland
Engelsk-tysk: Frank Petzold og Manfred Vollmer, Tyskland
Engelsk-dansk: John Frederiksen og Heritage Language Service, Danmark.

Layout: Naturplan, Danmark og John Frederiksen.

Fotos og illustrationer: Navne er anført ved hvert foto eller illustration
Omslagsfoto: 'Landunter' - Hallig Langeness af John Frederiksen
Kort på omslag: Johann Baptist Homann, 1717
Kort, side 2-3: Pieter Goose, 1666.

Tryk: Rosendahls Print Design Media, Danmark.
ISBN: 8787036843

Særlig tak til: Meindert Schroor, Bureau Varenius, Leeuwarden for tilladelsen til at bruge uddrag af hans tekst fra kapitel 3 i 'Essex-rapporten' - i afsnittet 'Hvad karakteriserer Vadehavsregionen?'

Jan Abrahamse, Groningen og Siem Akkerman, Leeuwarden for deres bistand med at fremskaffe foto- og kortmateriale.

INDHOLD

INDLEDNING	4
Fra projekt til publikation	5
HVAD KARAKTERISERER VADEHAVSREGIONEN?	6
Et marint landskab	7
En treenighed af elementer	7
Bosætningshistorie	10
Politisk og økonomisk historie	15
En bevaret fortid - forklarer nutiden	16
LIGNENDE OMRÅDER I VERDEN	18
Sammenlignelige kulturlandskaber	19
Områdernes internationale betydning	28
Et kulturlandskab i verdensklasse	31
Indflydelse på verdensplan	31
VADEHAVSREGIONENS NUTID OG FREMTID	32
Intet er sikkert - undtagen forandring	33
Møde udfordringen sammen	33
Udveksling af ekspertise over grænserne	34
Bedst overvåget, bedst forstået kystområde i verden	34

INDLEDNING

Peter de Vries

Fra projekt til publikation

I forbindelse med de to internationale projekter Lancewad og LancewadPlan kortlagde og vurderede man de kulturhistoriske og landskabelige værdier i den dansk-tysk-hollandske Vadehavsregion. Der blev desuden foreslået en overordnet strategi for beskyttelsen og forvaltningen af disse værdier.

I 2009 blev de hollandske og tyske dele af Vadehavet føjet til UNESCO's Verdensarvliste på grund af de enestående naturværdier. Som led i udpegningen blev der foretaget en sammenligning af Vadehavets naturværdier med tilsvarende områder rundt om i verden. Undersøgelsen viste, hvor exceptionelle disse naturværdier er: Vadehavet omfatter verdens største, sammenhængende system af tidevandsflader med en enestående biodiversitet. En tilsvarende sammenligning af Vadehavsregionens kulturlandskab med andre områder i verden var derimod aldrig blevet gennemført.

'Historic Environment Branch, Essex County Council' i England, som deltog i LancewadPlan-projektet, fik af Det Fælles Vadehavssekretariat (CWSS) til opgave at foretage en sådan landskabsanalyse for at undersøge, hvilken status Vadehavsregionens kulturlandskab har i internationale sammenhænge. Konklusionen i '*A Comparative Analysis of the Cultural Landscape and the Cultural Heritage of the Wadden Sea Region*'¹⁾ påviste, at kulturlandskabet her også er uden sidestykke. Faktisk synes de landskabelige og kulturhistoriske værdier at være ligeså betydningsfulde internationalt set som de naturmæssige kvaliteter.

¹⁾ Den komparative analyse kan downloades fra CWSS' hjemmeside: www.waddensea-secretariat.org

Dette hæfte sammenfatter de vigtigste resultater og konklusioner i 'Essex-rapporten', og det udgives af CWSS og Det Hollandske Vadehavsakademi i fællesskab.

Målet med hæftet er at oplyse regionale og lokale myndigheder og politikere, museer og informationscentre samt historiske foreninger om hele Vadehavsregionens kulturhistoriske kvaliteter samt at udbrede kendskabet til, hvorfor kulturlandskabet her er i verdensklasse.

Målet er tillige at bidrage til fælles forståelse for nødvendigheden af at forvalte dette kulturlandskab på en måde, der forener de forskellige indsatser over grænserne. Det er håbet, at hæftet på denne måde kan medvirke til at sikre dette internationale kulturlandskab. Bl.a. derfor udgives hæftet på engelsk, tysk, hollandsk og dansk.

Spør på vaderne af fortidens agerland på øen Pellworm i Nordfrisland.

Martin Stock

HVAD KARAKTERISERER VADEHAVSREGIONEN?

Et marint landskab

Vadehavsregionen dækker et areal på ca. 22.000 km² – næsten ligeligt fordelt mellem hav og land. Omkring 63% af regionen er beliggende i Tyskland og 30% og 7% i henholdsvis Holland og Danmark.

De fleste landskabselementer i Vadehavsregionen er opstået i et marint miljø eller i et tidevandsmiljø, og dannelsen tog for alvor fart for ca. 9000 år siden. Bakkeøernes tilblivelse strækker sig dog ca. 125.000 år tilbage – til næstsidste istid.

Ferskvandssystemernes indflydelse på udviklingen af vadehavslandskabet har været marginal. I modsætning til andre kystområder i verden, der er opstået i forbindelse med floddeltaer og ferskvandssystemer, er tidevandet i Vadehavet den væsentligste årsag til transport af sediment ude fra Nordsøen og ind i området. Dette forhold bevirker, at det grovkornede sand bliver aflejret længst væk fra kysten og det finkornede ler tættest mod land. Det omvendte er derimod tilfældet i kystmiljøer, der domineres af flodsystemer. Her transporteres hovedparten af sedimenterne ud til kysten inde fra 'baglandet'.

En treenighed af elementer

Selve Vadehavet består af tidevandsrender og -flader, højsander og saltmarsk. Selvom Vadehavet fortrinsvist er et naturområde, rummer det også en vigtig kulturarv. Bl.a. mange skibsvrag fra middelalderen og nyere tid i den vestlige del af det hollandske område og arkæologiske levn efter bosættelse, landbrug og saltudvinding i Dollart, Jadebusen og Nordfrisland.

Vaderne omkring øen Terschelling - med en hollandsk evert sat 'på grund'.

Daim Schoorhoven/BuitenBeeld

Vadehavsoerne kan opdeles i to kategorier:

- 1) Den lange kæde af barriereøer fra Texel i Holland til Skallingen i Danmark.
- 2) De mindre (marsk-)øer, som ligger inden for barriereøerne. Halligerne i Nordfrisland er f.eks. rester af et marsk-fastland, der tidligere strakte sig ud til Nordsøen.

Udover at adskille Vadehavet fra Nordsøen udgør øerne – med deres ældgamle agrar-maritime samfund – den mest dynamiske zone i Vadehavsregionen.

Fastlandet består af tre overordnede landskabselementer:

- 1) Den lavtliggende og havskabte marsk, der omfatter saltmarsken og de inddigede marskområder: 'poldere' i Holland, 'Grodten' og 'Köge' i Tyskland og 'koge' i Danmark.

Gl. Frederikskog er blandt de få steder i Vadehavsregionen, hvor man stadigvæk holder en høj vandstand i sommerhalvåret ved indpumpning af ferskvand fra åen.

Svend Tougaard

- 2) Den højereliggende 'geest', som er bakkeøerne og heidesletterne skabt under de to seneste istider.
- 3) Moserne, som visse steder i dag fremstår som søer i indlandet pga. tørvegravning. Andre steder er de forsejlet med marskklæg.

På trods af regionale og lokale variationer danner Vadehavsregionen én sammenhængende landskabsmæssig og kulturhistorisk helhed, der strækker sig fra området syd for Den Helder i Holland til Blåvandshuk i Danmark.

Tørveskær i Rüdershausen i Stadland.

Martina Karle

Landskabsenheder i Vadehavsregionen

CWSS/Naturplan

HVAD KARAKTERISERER VADEHAVSREGIONEN?

Bosætningshistorie

Der har været bosætning i Vadehavsregionen i hvert fald siden yngre stenalder. Den ældste bosætning i marsken sker i den nordvestlige del af den hollandske provins Friesland (Westergo), Her byggede friserne de første værfter (beboelseshøje) allerede i det 6.-7. århundrede f.Kr. Herfra spredte denne bosætning og byggeskik sig gradvist mod øst og mod nord.

Ribe er den nordligste by med direkte frisisk indflydelse, og hvis grundlæggelse sættes til år 710.

Vadehavsregionen er et enestående eksempel på et dynamisk kystlandskab med en usædvanlig lang bosætningshistorie. Den er resultatet af et 'amfibie-samfunds' kamp mod og samspil med et rigt og frugtbart – men også et farefuldt – maritimt miljø.

Omgivet af vand i tre årtusinder

Marskens nybyggere blev draget af områdernes frugtbarhed og rigdommen af fugle og fisk. Forud for permanent bosættelse her anvendte beboerne på den tilstødende geest marsken til græsning i sommerhalvåret. Geesten var ikke udsat for oversvømmelser og dermed mere attraktiv for tidlig bosættelse på trods af den relativt dårligere jord. Landsbyen Hjemsted ved Skærbæk, som opstod i jernalderen, er et dansk eksempel på en sådan bebyggelse.

De første marskbeboere etablerede sig på naturlige forhøjninger i den flade marsk og højereliggende sandrevler og levéer (aflejrede banker langs vandløbene). For at beskytte sig mod hyppigere oversvømmelser begyndte man fra det 6.-7. århundrede f.Kr. at forhøje de beboede områder ved at anlægge værfter: 'terpen' eller 'wierden' på hollandsk og 'Wurten' eller 'Warften' på tysk. Senere havspejlsstigninger

nødvendigjorde gentagne forhøjelser af værfterne, og mange af dem udviklede sig tillige fra simple husplatforme til større landsbyhøje. De nordligste værfter i Vadehavsregionen ligger i Ballummarsken (Misthusum) og stammer fra middelalderen.

De tidligste spor af digeanlæg i Vadehavsregionen til dato blev fundet i 1999 i Westergo. De stammer fra det 1. århundrede f.Kr. og skulle beskytte én eller ganske få marker.

Vadehavsregionen bliver en hjemstavn

Fra 800-tallet blev kysten nord for Ejderen befolket af frisiske udvandrere fra det nuværende Nord-Holland. De bosatte sig i områder, hvorfra anglere og saksere tidligere var udvandret til England. I første omgang var det på geesten på Sild, Amrum og Föhr og på Ejdersted. Frisernes vandring nordpå skyldtes formentlig overbefolkning, hyppige oversvømmelser samt frankiske stammers politiske og økonomiske ekspansion i Holland.

Værftet Hegebeintum i Oostergo – det højeste værft i Vadehavsregionen (8,80 m).

Ron Ter Burg/Buiten-Beeld

Værfter i Vadehavsregionen

Harry Jansen/Naturplan

HVAD KARAKTERISERER VADEHAVSREGIONEN?

Dige i marskområdet Middag-Humsterland i Husingo.

Ron Ter Burg/BuitenBeeld

depunkt. Mod syd var Dorestad (lå øst for den hollandske by Utrecht) – og mod nord Ribe og Hedeby – vigtige centre i handel og samkvem mellem egnene langs Nordsøen og Østersøområdet. Handelen resulterede i voksende velstand og en voksende befolkning. Fra omkring år 900 skiftede fokus fra oversøisk handel til opdyrkning og kolonisering af indlandets højmoser. Man mener, at ændringen fortrinsvis skyldtes øget befolkningstryk i kystområderne sammen med de teknologiske landvindinger i udnyttelsen af moserne.

Vandet trænger frem - igen

I hælene på denne udvikling blev forholdene i marsken påvirket i ugunstig retning. Øgede mængder ferskvand blev frigivet til kystområderne fra moserne, fordi de på grund af dræning og opdyrkning mistede evnen til at tilbageholde store vandmængder. Langstrakte udstykninger med et net af skelgrøfter, som især ses i den hollandske og tyske del af Vadehavsregionen, vidner om denne udvikling. Endvidere vidner et utal af nutidens søer i de samme områder om opgravning af saltholdigt mosetørv, som lå under den daværende saltmarsk. I den vestlige del af det frisiske område begyndte en saltproduktion formentlig i de første århundreder e.Kr. – i Nordfrisland først i begyndelsen af 1100-tallet. Den ofte ineffektive dræning og opblanding af salt- og ferskvand skabte et brakt og sumpet miljø, som gav grobund for udbredelse af malaria mange steder i Vadehavsregionen.

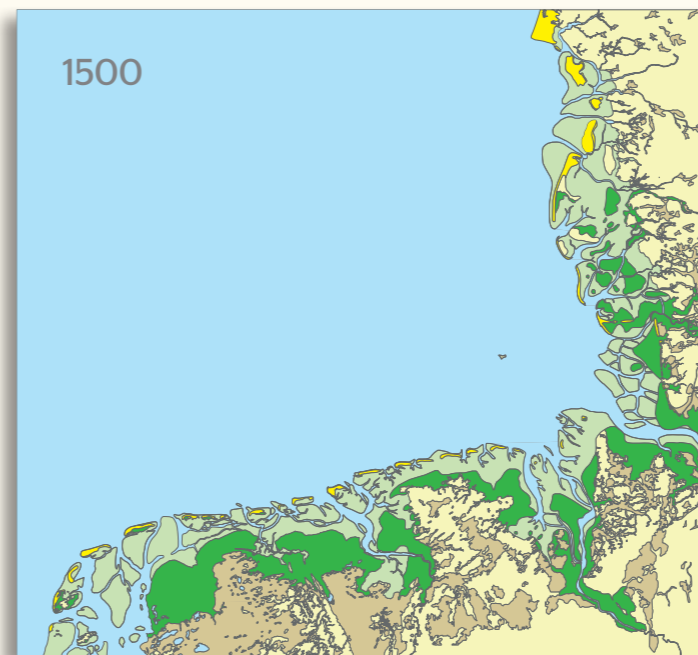
Diger - nyt forsvar og nye muligheder

Omkring 1000-tallet resulterede et varmere klima i en stigning af havspejlet, hyppigere storme og større stormfloder samt mere nedbør. For at imødegå de øgede vandmængder fra 'baglandet' og fra Vadehavet begyndte man at anlægge større digesystemer. De første, større anlæg dukkede op i

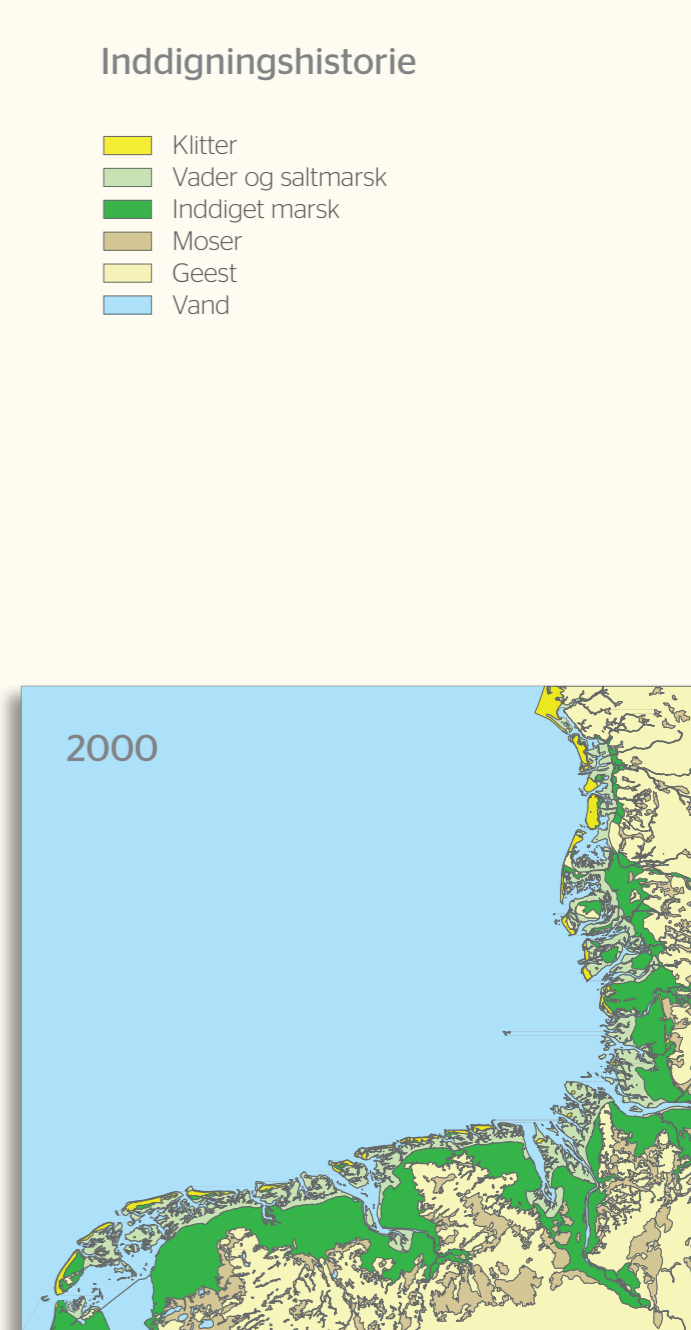
Omtrent på samme tid genbefolkede saksiske stammer Ditmarsken. I lighed med deres forgængere i de første århundreder e.Kr. anlagde de også værfter på strandvolde og på marskens højereliggende områder.

Et af Europas tættest befolkede områder

I det 1. årtusind var marskområderne et af de tættest befolkede områder i Vesteuropa. I 600-700-tallet var Friesland vest og sydvest for floden Weser Vesteuropas handelsknu-

Harry Jansen/Naturplan

Inddigningshistorie

- Klitter
- Vader og saltmarsk
- Inddiget marsk
- Moser
- Geest
- Vand

900-tallet i Westergo. Det var ringdiger, som omkransende et mindre marskområde. Samtidig med at digerne skabte øget sikring, medvirkede de også til, at marsken kunne indgå i omdriften. Kæder af diger til beskyttelse af større marskområder blev snart anlagt i andre dele af Vadehavsregionen. Dræningen af marsken blev intensiveret, og frisluserne blev efterhånden udbygget til større sluseanlæg. I 1200-1400-tallet blev kammerluser introduceret, hvorved skibe nu kunne passere digerne ved højvande i Vadehavet.

I slutningen af 1100-tallet blev de første cistercienser- og præmonstratenserklostre grundlagt i Vadehavsregionen; bl.a. Løgum Kloster. Disse klosterordener førte ofte an i organiseringen af 'kampen mod vandet'.

Fra Holland bredte digebygning og teknologier til håndtering af oversvømmelser sig til de tyske og danske dele af Vadehavet – og videre til f.eks. Polen, Rusland, Frankrig, Storbritannien, Italien samt til Syd- og Nordamerika.

Den seneste stormflodsoversvømmelse af Ribe (1911). Fire år senere stod havddiget færdigt – 6 km fra byen.

Sydvestjyske Museer

Havet ta'r - og havet gi'r

Siden slutningen af 1100-tallet er store landområder i Vadehavsregionen igen blevet til vadehav. Stormfloder, som dem i 1362 og 1634, ødelagde marsk- og moseområder overalt i regionen. I denne periode blev Dollart, Leybucht, Harlebucht og Jadebusen samt udmundingen af Ejderen dannet og udvidet. Det nordfrisiske fastland blev opsplittet i mindre marskøer (Halligerne). Overalt i Vadehavsregionen vidner småsøer (såkaldte veler eller høl) bag slyngede digelinjer også om denne udvikling. De er 'ar' efter bølgernes nedbrydning af digerne under stormflod. I Danmark kan de bl.a. ses i Tøndermarsken.

Når land forsvandt i ét område, blev det ofte forøget i andre områder som resultat af stormflodernes omlejring af sand og ler. Mange tidligere bugter og marskøer langs hele Vadehavet blev igen inddiget eller genindvundet. Det gælder f.eks. Marne, Middelzee, Lauwers, Harle og Heete, Dagebüll-bugten og dele af Vidå-bugten. I det danske område blev det første havdige opført i 1556 mellem Højer og Rudbøl, men de fleste danske havdiger blev først bygget i 1900-tallet.

Politisk og økonomisk historie

I 600-700-tallet indgik kystområdet vest for floden Weser, Land Wursten samt området mellem Ejderen og Tønder i 'Kongedømmet Frisland'. Det var ikke ét sammenhængende territorium regeret af én konge, men en samling, mindre politiske enheder, hver med sin egen regent og sit eget politiske centrum. Kystområdernes relative isolation i forhold til indlandet og den kommercielle succes ved opdyrkningen af disse frugtbare – men farefulde – omgivelser skabte en følelse af selvtilstrækkelighed og selvstændighed. Helt op i 1700-tallet udviklede store dele af kystsamfundene sig ret uafhængigt og individualistisk.

HVAD KARAKTERISERER VADEHAVSREGIONEN?

'Hellere død end slave' – Nordfrisernes frihedsmotto fra 1800-tallet.

Bonderepublikker

Styreformer i de frisiske områder, som de var blevet udøvet siden 800-tallet af kejsere og konger, hertuger og grever, blev efterhånden nedbrudt. Fra 1100-tallet gav det plads til autonome republikker; selvstyrende områder underlagt en bondeelite, som ofte nedstammede fra de tidligere herskende klasser. Også de saksiske folkeslag i naboområderne delte mange af disse karaktertræk. Bonderepublikken Ditmarsken var den sidste del af Vadehavsregionen, der blev indlemmet i et større, nationalt territorium. I 1559 blev det underlagt hertugdømmet Holsten.

National afhængighed - tab af identitet

Fra 1800-tallet har 'indlemmelsen' af Vadehavsregionen i tre større, nationalpolitiske enheder ført til øget margi-

nalisering. Fra omkring 1860 er der sket en økonomisk afmatning og ændring i befolkningens alderssammensætning. Det skyldtes flytning af den økonomiske aktivitet og dermed fraflytning til nye centre i Rhin/Ruhr-området i Tyskland, Randstaden i Holland og de østlige dele af Danmark – men også til nærområderne Hamborg og Bremen. Udvandringen til andre dele af verden har også spillet en afgørende rolle i denne udvikling.

Centralisering af uddannelser har resulteret i en dominans af nationale temaer og planer med fokus på de tætbefolkede og centralt beliggende områder – omend i mindre grad i Tyskland end i Holland og Danmark. Fokuseringen på de økonomisk set mere succesfulde byområder har skubbet regionale ideer, sprog og identitet hen i en fjern afkrog af folkebevidstheden, og disse særpræg blev anset for at tilhøre en tilbagestående fortid. Sådanne udviklinger har ført til modløshed og tab af identitet i mange dele af regionen.

Perioder med økonomisk fremgang

Handel, skibsfart og landbrug var velstandens hjørnesten indtil midten af 1800-tallet. Dette betød, at store dele af Vadehavsregionen hørte til de mest velstående egne af Vesteuropa. Industrier blomstrede i og omkring 'de gamle byer'

1600-talles velstand – udtrykt i haubargens gårdanlæg. Her Rosenhof på Eidersted.

og nye skød op og udviklede sig hurtigt; f.eks. Wilhelmshaven og Esbjerg. Især den vestlige af Vadehavsregionen tiltrak et stort antal sæsonarbejdere og tilflyttere fra Sachsen, Westphalen, Hessen og Prøjsen. De spillede en vigtig rolle i den videre udnyttelse af tørvemoserne og i koloniseringen af disse ofte utilgængelige egne i Holland og Tyskland. Indtil slutningen af 1700-tallet var vadehavsøerne og de tilstødende dele af fastlandet hovedleverandør af kaptajner og sømænd til den nordatlantiske hvalfangerflåde, ejet af tyske og hollandske rederier, og til de baltiske handelsskibe.

En bevaret fortid – forklarer det nutidige

Vadehavsregionen er således et enestående eksempel på et dynamisk kystlandskab, som er skabt i samspillet mellem naturen og dets befolkninger. Marsken har en bosætningshistorie, som kan spores mere end 3000 år tilbage i tiden – med ensartede træk: et fladt, åbent landskab med vide horisonter afbrudt af værfter og digelinjer og med grøfter og kanaler overalt. Et landskab, hvor landsbyer ligger som perler på snor – ofte afvekslet af prægtige gårde – og med havnebyer af i dag og fra i går. Alt sammen et vidnesbyrd om landbrugets, handelens og søfartens historiske betydning for det kulturlandskab, vi oplever i dag.

Et område, hvor den bevarede fortid forklarer det nutidige.

1700-1800-tallets velstand – udtrykt i interiøret i mange kaptajners hjem. Her 'Königspejel' på Hallig Hooge.

Hartmut Schwarzbach

LIGNENDE OMRÅDER I VERDEN

Thierry Sentis/Corbis/Polfoto

Sammenlignelige kulturlandskaber

Udvælgelsen af områder i verden, som kan sammenlignes med Vadehavsregionen, er sket ud fra to, overordnede kriterier:

1. Landskaberne skal være kystnære vådområder.
2. Landskaberne skal demonstrere forsøg på tilpasning af omgivelserne ved etablering af dæmninger, diger, koge osv.

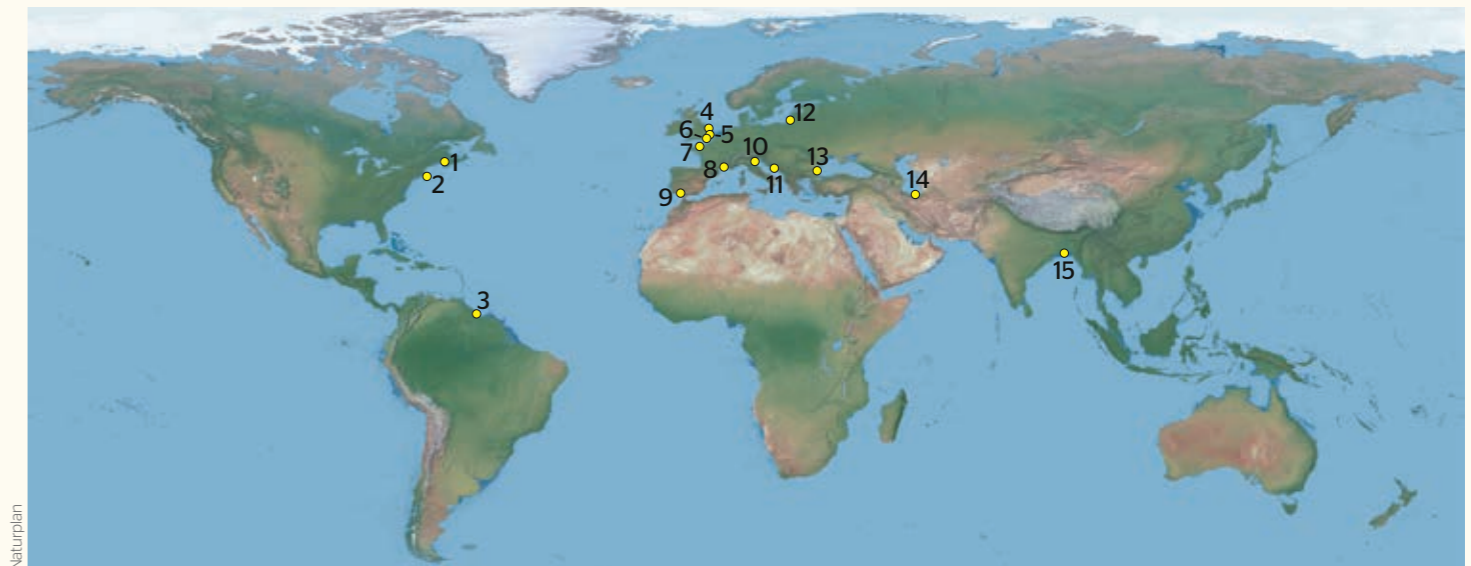
Anvendelsen af disse overordnede kriterier resulterede i en liste på 15 sammenlignelige kulturlandskaber i verden. Beliggenheden er vist på nedenstående kort og beskrevet på de følgende sider.

Hvad er et kulturlandskab?

UNESCO's retningslinjer for kulturlandskaber består af tre hovedkategorier, hvor Vadehavsregionen passer ind i kategorien:

'Organisk udviklede landskaber, som oprindeligt kan tilskrives en samfundsmæssig, økonomisk, administrativ og/eller religiøs nødvendighed og udviklet i deres nuværende form i tilknytning til – og som svar på – deres naturlige omgivelser. Disse kulturlandskaber kan opdeles i to underkategorier:

- 1) *Et relik (eller fossilt) landskab, hvor en udviklingsproces er afsluttet på et tidspunkt i fortiden – enten pludseligt eller i løbet af en periode. Landskabets særlige kendetegn er imidlertid stadigvæk synlige i væsentlig grad.*
- 2) *Et landskab, hvor det nutidige samfund fortsat spiller en aktiv rolle i udviklingen, og som hænger tæt sammen med den traditionelle livsform. Samtidig indeholder landskabet væsentlig dokumentation på udviklingen over tid.'*

Naturplan

1. New Brunswick/Nova Scotia Dykelands, Canada (200 km²)

Lokaliteten er gennemskåret af Fundy Bay, som har verdens største tidevandsforskel (op til 16 m). Området består især af saltmarsk og inddigede marskområder.

De første diger blev opført i 1630'erne af franske nybyggere. De anlagde frisluser (aboiteaux) med svingporte, der tillod afløb af overskydende ferskvand fra det nyindvundne land, men spærrede for indløb af saltvand ved højvande. De inddigede områder spillede en central rolle med høslæt og græsning indtil starten af 1920'erne, hvorefter de mistede deres økonomiske betydning. I midten af 1940'erne oplevede området en så omfattende tilbagegang, at store arealer atter overgik til saltmarsk. I dag vedligeholder myndighederne ca. 240 km havdiger, som beskytter omkring 17.000 ha.

I 2012 blev 1325 ha i Grand Pré-området i Nova Scotia udpeget som Verdensarvsområde af UNESCO – bl.a. med

Området Grand Pré i Nova Scotia Dykelands – med Acadian Memorial Church og Fundy-bugten i baggrunden.

Jamie Robertson

Proehl Studios/Corbis/Polfoto

Den nordligste del af Cape Cod – måske 'forbjerg' i vikingernes Vinland.

begrundelsen: 'Området indeholder enestående dokumentation for traditionel landbrugsdrift og bosættelse i et kystområde i 1600-tallet.'

2. Cape Cod/Martha's Vineyard/Nantucket/Elizabeth Islands, USA (8000 km²)

Cape Cod og omliggende øer består af landskaber fra sidste istid og marine aflejringer afsat under skiftende havniveauer. I dag er området visse steder præget af kysterosion og andre steder af dannelse af større klitlandskaber.

I 1600-tallet var Cape Cod et af de første steder i Nordamerika, som blev befolket af europæere. Intensiv græsning og skovning førte til omfattende erosion og sandflugt. Omkring 1800 blev klitter almindeligt forekommende yderst på Cape Cod, og efter 1860 ophørte landbruget gradvist her. Sideløbende udviklede især Nantucket sig til center for fiskeri og hvalfangst. Siden slutningen af 1800-tallet har turismen fået en stadig større betydning, og i dag hører destinationen til de mest eksklusive i USA.

3. Essequibo, Guyana (8000 km²)

Guyanas kyst afgrænses af en 30 km bred kystslette gennemskåret af Essequibo-flodens delta.

De første europæiske nybyggere var hollændere, som kom hertil i begyndelsen af 1600-tallet. De første havdiger og sluser blev opført i 1680, og de skulle medvirke til at tørlægge havområder og ferskvandssumpe. Plantager blev opført på smalle jordstrimler mellem drækanaler. Andre kanaler blev gravet for at forsyne landbruget og befolkningen med ferskvand.

I dag lever mere end 90% af Guyanas 700.000 indbyggere på kystsletten, og dræning og landvinding finder fortsat sted.

Rismarker på Guyanas kystslette.

Tracey Dos Santos, Wikimedia Commons

Lee Frost/Corbis/Polfoto

Wicken Fens - med vandmøllen fra 1886, som blev anvendt til dræning.

4. The Wash, England (2450 km²)

Wash-bugten består af tidevandsflader, flodmundinger, saltmarsk og inddiget marsk samt moser. Området er opstået ved erosion af tidligere floders mundingsområder gennem årtusinder. I lighed med Nordfrisland findes overskyllede landområder ude i Wash-bugten.

Der findes spor af bosættninger fra yngre stenalder, og en kultivering af landskabet begyndte allerede i de første århundreder e.Kr. Fra 600-tallet blev denne indsats forestået af klosterordener, og fra 1500-tallet blev der iværksat større landindvindingsprojekter, som blev bistået af hollandske ingeniører. I 1700-tallet blev dræningsteknologierne forbedret yderligere, og det var her sætning af mosetørv ved dræning blev videnskabeligt påvist. Dette førte til ændret forståelse af landskabsudviklingen og bosættningshistorien i visse egne af Vadehavsregionen.

Themsens munding med diger og saltmarsk. Overgangen i midten er af sak-sisk oprindelse, og værftet i forgrunden stammer fra den romerske besættelse.

5. Themsens udmunding, England (2000 km²)

Themsens udmunding i Nordsøen omfatter et kompleks af tidevandsbugter, udstrakte vadeflader og øer omkranset af saltmarsk og inddæmmede marskområder.

Der har været kontinuerlig bosættelse her siden ældre sten-alder, og den har været temmelig omfattende siden bronze-alderen. I yngre jernalder resulterede storstilet saltproduktion i skabelsen af utallige, lave høje bestående af saltaske (red hills). I de følgende århundreder blev højene anvendt som opholds- og tilflugtssteder for hyrder, kreaturer og får.

Landvinding begyndte i yngre jernalder og fortsatte i de efterfølgende århundreder. I 1600-tallet fandt også omfattende inddigninger sted – med hollandsk ekspertise – og sidst i 1700-tallet var størstedelen af flodmunden inddiget.

I dag afspejler området på alle måder den tætte forbindelse med storbyen London.

Essex County Council

6. Romney Marsh, England (250 km²)

Romney Marsh er et af Storbritanniens største, kystnære vådområder – med et varieret mønster af flodsletter, saltmarsk og inddæmmede marsk, sand- og stenstrande, klitter og klinter.

I jernalderen var området domineret af uinddiget marsk, beskyttet af strandvolde af grus. Havets fortsatte aflejringer resulterede i, at mange tidligere havnebyer nu ligger langt fra Nordsøen. Siden 800-tallet har der været foretaget landvinding, og i midten af 1000-tallet blev den intensiveret. Fra 1800-tallet blev landskabet og økonomien domineret af fåreavl. Forbedrede metoder i udnyttelsen af græsningsarealer og af husdyrhold betød, at marsken her kunne bære et større antal husdyr pr. areal end noget andet sted i verden.

I Romney Marsh finder man et stort antal fortidsminder (især forsvarsværker) fra jernalderen og senere perioder. I dag er også dette område påvirket af den forholdsvis korte afstand til London.

Romney Marsh med Fairfield Church. Kirken er den sidste rest af den nu forsvundne landsby.

Stuart Black/Corbis/Polfoto

Grand Tour/Corbis/Polfoto

'Den vestlige verdens vidunder' - Mont Saint-Michels middelalderlige kloster og bebyggelse - omgivet af vader og marskland.

7. Mont Saint-Michel-bugten, Frankrig (650 km²)

Lokaliteten omfatter en tidevandsbugt med omgivende marskområder og den lille klippeø Mont Saint-Michel med kloster og tæt bebyggelse. Bugten har en af de største tidevandsforskelle i Europa (ca. 10 m).

Den uinddigede marsk har været anvendt til græsning siden 1000-tallet, men senere inddigninger har medført, at mange marskarealer nu indgår i omdrift. I dag dækker den tilbageværende saltmarsk ca. 40 km² – den største ved den franske Atlanterhavskyst.

Benediktinerklostret og bebyggelsen, der voksede frem i skyggen af dets mure, blev opført i middelalderen på tomten af en kirke fra 700-tallet. Klostret har udviklet sig til et storslået eksempel på kristen middelalderarkitektur, og klosterbygningerne demonstrerer betydelig snilde i tilpasningen af byggemetoder under disse vanskelige forhold.

I 1979 blev Mont Saint-Michel optaget på UNESCO's Verdensarvliste. Området er i dag en af Frankrigs største turistattraktioner.

8. Camargue, Frankrig (900 km²)

Camargue ligger i et af Europas største floddeltaer. Omkring en tredjedel af Camargue er enten (saltvands-) søer eller marsk, mens resten er klitter og flodaflejringer. Camargue's grænser ændres konstant af floden Rhône, som transporterer store mængder sediment ud mod Middelhavet.

Camargue blev udnyttet allerede af romerne bl.a. til saltproduktion; en praksis, som er fortsat lige siden. Den 'moderne' saltindustri begyndte i 1800-tallet. Camargue er endvidere kendt for at huse en oprindelig hesterace, som i tusindvis af år har levet (vildt) her. Camargue-hesten er de lokale 'cowboys' traditionelle ridehest i arbejdet med at vogte de sorte Camargue-tyre, der bruges til tyrefægtning i Sydfrankrig. Landvinding begyndte så sent som i 1859. Efter 2. Verdenskrig skete der en intensivering i udnyttelsen

Bjerge af salt fra naturlig fordampning af havvand i Rhone-deltaet. Her foregår den største franske saltproduktion.

Guillard Jacques/SCOPE-IMAGE

Alamy/Corbis/Pictoco

Byen El Rocío med Jomfru Maria Kirken – beliggende i Doñana-nationalparkens NV-hjørne. I pinsen samles op til én million pilgrimme her.

af området. Omfattende kunstvandring har gjort det muligt at oparbejde en stor risproduktion.

9. Doñana Nationalpark, Spanien (550 km²)

Doñana nationalpark består af udstrakte marskområder og flyvesandklitter i Guadalquivirs floddelta. Nationalparken indeholder desuden et væld af kilder og småsøer.

Doñanas historie går mere end 700 år tilbage. Siden 1262 har området været de spanske kongers foretrukne jagtrevir. I første halvdel af 1700-tallet blev store dele af området tilplantet med pinjetræer, men rydning af enebærbuske ved kysten senere i århundredet forårsagede omfattende sandfygning og klitvandring. I dag er produktion af trækul, kvæg-græsning, biavl og dambrugsdrift de væsentlige aktiviteter. Der bor omkring 25 familier i nationalparken – hovedsageligt ansat personale.

I 1994 blev området optaget på UNESCO's Verdensarvsliste på grund af dets enestående naturværdier.

10. Po-deltaet, Italien (800 km²)

Po-deltaet er dannet af sedimenter afsat af floden Po og omlejret af hav og vind. Fossile klitter markerer i alt otte, tidligere kystlinjer, som kan dateres fra 1000 f.Kr. til 1600 e.Kr.

Romerske bosættere var de første, der begyndte at regulere vandet her. Deres tilstedeværelse kan stadig ses, især i de bevarede byers strukturer og i jordparcellernes oprindeligt, firkantede omrids. I anden halvdel af 1000-tallet begyndte religiøse ordener at rydde trævækst og inddrage sletterne til landbrugsdrift. Siden 1500-tallet er der sket udbredt regulering af vådområderne. Omfattende afvanding og dannelse af store landbrugsejendomme på de indvundne arealer førte i 1800-tallet til drastiske ændringer af landskabet. Resultatet blev, at denne del af Po-deltaet blev monotont med lange kanaler, lige veje, få træer og – efterhånden – med et ringe indbyggerantal.

I 1999 blev 470 km² af den velbevarede del af Po-deltaet optaget på UNESCO's Verdensarvsliste.

Rismarker og jagthytter ved Sacca di Scardovari.

Archivio fotografico Regione del Veneto

Magazin-Chorvatsko

Mandarin-plantager i Neretva-deltaet - 'Det Kroatisk Californien'.

11. Neretva-deltaet, Kroatien/Bosnien (200 km²)

Neretva-deltaet ligger i udmundingen af den største flod i den østlige del af Adriaterhavet. Sedimenter fra Neretva-floden er i tidens løb blevet aflejret i deltaet, hvor de har opfyldt sprækker og fordybninger i det underliggende kalklandskab (karst). Herved er der opstået frugtbare marskområder med søer i de dybeste sænkninger.

Neretva-dalen har et stort antal fortidsminder, der i tid strækker sig over adskillige årtusinder. Mange historiske forsvarsværker, bebyggelser og gravhøje ligger fortsat synlige langs floden, hvorimod de tidligste bebyggelser i deltaet nu er dækket af marsk. Kristendommen kan her spores tilbage til 400-tallet. De første landvindinger stammer fra 1880'erne, da området blev drænet ved gravning af tætliggende, parallelle kanaler. Den opgravede jord blev anvendt til at hæve terrænet mellem kanalerne, hvorved der opstod et karakteristisk, 'stribet' markmønster – ligesom i Vadehavsområdet. I 1960'erne blev der foretaget yderligere indvindingsprojekter, hvorved sumpede arealer blev forvandlet til vinmarker og frugtplantager.

LIGNENDE OMRÅDER I VERDEN

12. Den Kuriske Landtange, Litauen/Rusland (300 km²)

Den Kuriske Landtange er en 90 km lang, klitdækket sandtange, som adskiller den bagvedliggende brakvandslagune fra Østersøen. Landtangen er hjemsted for de højeste klitter i Europa med en gennemsnitshøjde på 35 m (op til 60 m). Området rummer en stor variation af landskabsformer: sandstrande, skovklædte 'klitbjerge', vådområder og marsk.

I 1500-tallet begyndte en ny periode med klitdannelser, og i 1700-tallet førte øget skovrydning og græsning til, at sandflugt begravede mange landsbyer på tangen. Som modtræk påbegyndte den prøjsiske regering i 1825 en storstilet skovrejsning, hvilket tangen fortsat bærer tydeligt præg af. Tidligere var økonomien domineret af fiskeriet, hvorimod turismen i dag spiller den altoverskyggende rolle.

Siden 2000 har den Kuriske Landtange været optaget på UNESCO's Verdensarvsliste – med begrundelsen: 'Den er et enestående eksempel på et landskab af sandklitter under stadig trussel fra naturkræfterne. Efter katastrofale, menneskeskabte indgreb, som truede dens overlevelse, blev land-

Byen Nida omgivet af sit beskyttende dække af plantede fyrretræer.

EJC/Travel

tangen vundet tilbage ved storstilet sikring. Denne indsats begyndte i det 19. århundrede og fortsætter stadig.

13. Donau-deltaet, Rumænien (3000 km²)

Donau-deltaet er det største delta i Europa. Området er karakteriseret af rørskove, kanaler, vandløb og søer med bæltter af skovklædte klitter samt sandede græsgange.

Deltaet har været beboet siden yngre stenalder. Fiskeriet er forblevet den økonomiske grundpille sammen med eksporten af korn og tømmer til byer i det sydlige middelhavsområde. Naturrigdommene og områdets geografiske beliggenhed gav Donau-deltaet en vital betydning som port mellem Middelhavsområdet og Nord- og Østeuropa. I 1862 begyndte storstilede dræningsarbejder og anlæggelse af kanaler, som i løbet af 1900-tallet blev intensiveret. I dag anvendes Donau-deltaet fortrinsvis til plantage- og dambrugsdrift samt til rørhøst.

I Donau-deltaet foregår verdens største høst af tagrør.

Ed Kashni/Corbis/Photo

Arash Deikam/IranPictures

Kystsletterne langs den sydlige del af Det Kaspiske Hav er hovedsagelig udlagt som rismarker.

I 1991 blev Donau-deltaet optaget på UNESCO's Verdensarvsliste på grund af dets rige naturværdier.

14. Det Kaspiske Havs sydlige lavland, Iran (1800 km²)

Det sydlige lavland omkring Det Kaspiske Hav strækker sig ca. 700 km langs den iranske kyst. Det rummer vidtstrakte marskområder og ferskvandssøer, brakvandslaguner med overrislingsdamme og rismarker.

Området har været beboet i mere end 5000 år. Det var et betydningsfuldt handelscentrum og en vigtig strækning på Silkevejen, der gennem århundreder forbandt Det Fjerne Østen med Europa. Lavlandet omfattede en række vigtige havne, som knyttede Iran sammen med de øvrige lande omkring Det Kaspiske Hav.

Kystområdet har haft et omfattende landbrug gennem årtusinder, samtidig med at det har udgjort et vigtigt jagt- og fiskeriområde. Et karakteristisk element mange steder

er små damme, som er skabt med henblik på indfangning af ænder. De kan sammenlignes med Vadehavsregionens fuglekøjer.

I dag er området et af de tættest befolkede i Iran og et turistcentrum takket været det kølige klima og udstrakte sandstrande.

15. Sundarbans, Bangladesh/Indien (2700 km²)

Sundarbans er en del af verdens største floddelta, som ligger på grænsen mellem Bangladesh og Indien. Det omfatter mangroveskove i et tidevandslandskab, hvor store oversvømmelser hører til 'dagens orden'.

Indtil 1000-tallet var deltaet befolket af fiskere. Fra 1200-tallet blev mange områder inddraget til risdyrkning, og de fugtige skove blev opretholdt som jagtreservater for lokale herskere. I dag er Sundarbans livsgrundlag for ca. 300.000 mennesker, der har deres udkomme ved skovhugst og fiskeri. Uden for monsunsæsonen ankommer fiskere i både til floddeltaet helt fra Myanmar (Burma).

I 1997 blev en del af Sundarbans optaget på UNESCO's verdensarvsliste på grund af områdets enestående naturværdier.

Fiskere i Passur-floden - som omkranses af de største mangroveskove i verden.

Sayamindu/Creative Commons

Områdernes internationale betydning

Hver af de 15 lokaliteter er sammen med Vadehavsregionen blevet vurderet i forhold til de syv kriterier, der blev anvendt i analysen af Vadehavsregionens landskabelige og kulturhistoriske betydning.

1. Kulturlandskabets størrelse

Graduering: 1 < 200 km²; 2 = 200-2000 km²; 3 = 2000-10.000 km²; 4 >10.000 km².

Vadehavsregionen er med sine 22.000 km² væsentligt større end de øvrige lokaliteter. Til sammenligning dækker Sundarbans 2700 km². De tre britiske lokaliteter dækker tilsammen kun et område, der er en femtedel så stort som Vadehavsregionens.

2. Integritet

Hvor helstøbt eller intakt er kulturarven, og i hvilket omfang er landskabets karaktertræk bevaret: dvs. områdets fysiske træk, deres indbyrdes sammenhæng og udtryk samt samfundsudviklingens indpasning?

Vurdering: 1= Lav; 2 = Middel; 3 = Høj; 4 = Enestående.

Vadehavsregionen og syv andre lokaliteter scorer højt i denne kategori. Her eksisterer de landskabelige og kulturhistoriske karaktertræk stadig i udpræget grad.

3. Autenticitet

I hvor stor udstrækning fremstår kulturlandskabet 'uforlorent', bl.a. udtrykt gennem: dets oprindelige særpræg og menneskelig grad af tilpasning, udnyttelse og funktion i forhold til tidligere, bevarelsen af byggemåder og -mate-

rialer samt opretholdelse af traditioner, sprog og øvrige kulturelle udtryksformer.

Vurdering: 1= Lav; 2 = Middel; 3 = Høj; 4 = Enestående.

Det, der gør Vadehavsregionens kulturlandskab til noget særligt eller autentisk, er dels 'storheden' og oplevelsen af helhed og samhørighed og dels regionens lange bosætningshistorie. Derudover er der i store dele af området bevaret en frisisk identitet, som bl.a. afspejler sig i sprog, skikke og stednavne.

4. Arkæologisk og skriftlig dokumentation

Hvor godt forstår vi kulturlandskabets historiske betydning og udvikling? Er der f.eks. bevarede fortidsminder og tilhørende dokumentation? I hvilket omfang er der foretaget (arkæologiske) undersøgelser eller gennemført anden forskning – og er de publiceret eller formidlet?

Værftslandsbyen Marsum i Fivelingo med disses karakteristiske 'radial-struktur' – strålende fra kirken i centrum.

Bert Nienhuis

Vurdering: 1= Lav; 2 = Middel; 3 = Høj; 4 = Enestående.

Foruden Vadehavsregionen er otte andre lokaliteter veldokumenterede gennem et stort antal arkæologiske undersøgelser og skriftlige kilder. Der er velbevarede kulturlag, anlæg og fortidsminder lige fra forhistorisk tid til nyere tid – ofte i en usædvanlig god tilstand pga. de gode bevaringsforhold i de ferske eller marine miljøer.

5. Tilpasning til den omgivende natur

I hvilket omfang er kulturlandskabet indpasset i det naturlige miljø?

Vurdering: 1= Lav; 2 = Middel; 3 = Høj; 4 = Enestående.

Foruden Vadehavsregionen udviser otte andre lokaliteter en høj grad af tilpasning til naturgrundlaget i forvaltningen og i bosætning i et landskab, der ofte risikerer at blive oversvømmet.

6. Tidshorisont

Hvor gamle er de menneskeskabte elementer i kulturlandskabet, der afspejler en tilpasningsproces?

Vurdering: 1= Vidnesbyrd om bosætning, som kan være ret tidlig – men som ikke har direkte tilknytning til forandringen af landskabet; 2 = Efter 1500; 3 = Før 1500; 4 = Forhistorisk.

Både Vadehavsregionen og Det Kaspiske Lavland scorer højt. Begge steder har en lang bosætningshistorie, som både hænger sammen med regulering af vandforholdene i forbindelse med landbrug og sikringen mod oversvømmelser.

Middelalderbyen Ribe – anlagt på geestknolde i ådeltaet – mod vest synligt forbundet med den ubeboede marsk og Vadehavet.

Jens Jørgensen

7. Yderligere kulturhistorisk betydning

Hvilken rolle spiller kulturlandskabet og lokaliteternes beliggenhed for omverdenens kendskab til deres betydning? Er området kendt for at indgå i kunstneres udtryksformer eller værker?

Vurdering: 1 = Lav; 2 = Middel; 3 = Høj; 4 = Enestående.

Vadehavsregionen og syv andre lokaliteter scorer højt. Vadehavsregionens kulturhistoriske betydning kan bl.a. henføres til, at området har været arnested for udvikling og anvendelse af landvindingsteknologier og vandregulering andre steder i verden.

Mange af lokaliteterne har også spillet en vigtig rolle i globale handelsnetværk. Vadehavsregionen var således 'adgangsport' mellem det indre af Tyskland og Mellemeuropa ad floderne Ems, Weser og Elben. Desuden som udfaldsvej til markederne langs Nordsøen og den øvrige verden.

Især i første halvdel af 1900-tallet tog hollandske og tyske forfattere og malere udgangspunkt Vadehavsregionens kulturlandskab. Med deres værker bidrager de fortsat til et øget kendskab til og interesse for områdets kulturhistoriske og oplevelsesmæssige værdier.

Navn	Land	Kulturlandskabets størrelse	Integritet	Autenticitet	Arkæologisk og skriftlig dokumentation	Tilpasning til omgivende natur	Tids-horisont	Yderligere kulturhistorisk betydning	Total
Vadehavs-regionen	Holland/ Tyskland/ Danmark	4	4	4	4	4	4	4	28
Po-deltaet	Italien	2	4	4	4	4	3	4	25
Mont Saint-Michel-bugten	Frankrig	2	4	4	4	2	3	4	23
Romney Marsh	England	2	3	4	4	4	3	2	23
The Wash	England	3	4	2	4	4	3	2	22
Themsens udmunding	England	3	3	2	4	3	3	4	22
Neretva-deltaet	Kroatien/ Bosnien	1	4	3	4	4	2	3	21
Det Kaspiske Hav sydlig lavland	Iran	2	3	3	2	4	4	3	21
Den Kuriske Landtange	Litauen/ Rusland	2	2	3	4	4	2	4	21
Camargue	Frankrig	2	4	4	4	2	2	2	20
Donau-deltaet	Rumænien	3	3	3	3	2	2	4	20
Sundarbans	Bangladesh/ Indien	3	2	4	2	2	1	4	18
Cape Cod	USA	3	2	3	2	3	2	3	18
Essequibo	Guyana	3	2	2	2	4	2	1	16
Doñana Nationalpark	Spanien	2	4	4	2	1	1	2	16
Nova Scotia Dykelands	Canada	1	2	2	3	4	2	1	15

Et kulturlandskab i verdensklasse

En samlet vurdering af kulturlandskabet i Vadehavsregionen og de øvrige 15 lokaliteter findes i tabellen på modstående side.

Indflydelse på verdensplan

Vadehavsregionen hører, som det fremgår af tabellen, til blandt ét af verdens mest velbevarede, kystkulturlandskaber. Dets indvindings- og forvaltningshistorie er ældre end mange af de øvrige områders. Vi kan se det som ophavssted for udviklingen af mange af de øvrige 15 landskaber i form af eksporteret know-how. Dette faktum er særlig vigtigt i vurderingen af Vadehavsregionens globale, kulturhistoriske betydning.

Ved første øjekast ses denne indflydelse umiddelbart i den omfattende indsats, der har medvirket til omformningen af landskabet. Imidlertid ligger Vadehavsregionens store kulturhistoriske betydning i dens mindre åbenlyse resultat af menneskelig tankegang og opfindsomhed gennem tiden. De teknologiske landvindinger og strategier til håndtering af oversvømmelser fra havet og regulering af ferskvandet, som blev udviklet her, kan sammenlignes med opfindelsen og udviklingen af minedriften og anlæggelsen af jernbanerne. Disse tanker og teknologiers historiske gennemslagskraft har i høj grad haft indflydelse på, hvordan mennesket har ændret sin opfattelse af naturen generelt – og af havet i særdeleshed.

Vandmøllerne i Ballummarsken fra 1836. De forsynede kvæget med drikkevand fra åen helt frem til 1960'erne.

Hans Haage

VADEHAVSREGIONENS NUTID OG FREMTID

KG Ostfriesland Bild, Aurich

Intet er sikkert - undtagen forandring

Forandring er et iboende træk i ethvert områdes historie. Vadehavsregionens kulturhistorie afspejler, at man til enhver tid har været i stand til at tilpasse sig forandringer og rumme nye udviklinger – samtidig med, at man har evnet at fastholde sin kulturarv. Også denne tilpasningsevne er det, der gør Vadehavsregionen til noget særligt. Her kan man aflæse, hvordan mennesket i et samspil med omgivelserne har formet det facetterede landskab, vi kender i dag.

Efter EU's fælles landbrugspolitik blev indført for omkring en generation siden, har ændringer i landbruget ført til en mere intensiv dyrkning samt introduktion af nye afgrøder og metoder. Øget infrastrukturer og udvidelsen af byområder har inddraget betydelige dele af kulturlandskabet. Vindmøller har medvirket til at ændre et af de væsentligste kendetegn ved vadehavslandskabet: de store, åbne vidder og det uindskrænkede udsyn. Affolkningen i mange områder af Vadehavsregionen er en udfordring for de eksisterende sociale strukturer og sammenhængskraften. Denne udvikling vil spille afgørende ind på fremtidens kulturlandskab.

Møde udfordringen sammen

Opretholdelse af vadehavslandskabet som en fælles kulturarv for den nuværende og de fremtidige generationer vil kræve en indsats fra ansvarlige myndigheder med udgangspunkt i lokalbefolkningens engagement.

Vi er i den gunstige situation, at LancewadPlan-projektet udarbejdede et forslag til en strategi for bevarelsen af et historisk landskab i Vadehavsregionen – samtidig med, at den økonomiske udvikling ikke sættes i stå ²⁾.

²⁾ LancewadPlan-rapporten kan downloades fra www.lancewadplan.org

Svend Tougaard

Nutidigt turismebyggeri i Havneby på Rømø.

Det Trilaterale Vadehavssamarbejde om Vadehavsregionens kulturlandskab indtager en særlig position i denne proces. Samarbejdet kan skabe rammer og inspiration for de regionale og lokale aktører – samtidig med at det kan fastholde den grænseoverskridende dimension i indsatsen. Derfor er det opmuntrende, at de ansvarlige ministre på vegne af regeringerne i de tre vadehavslande i 'Fælleserklæringen om Beskyttelsen af Vadehavet' fra 2010 udtrykker enighed om at gøre Vadehavsregionens kulturlandskab og -arv til et mål for deres fælles, fremtidige indsats.

Udveksling af ekspertise over grænserne

Ministrene understreger, at en vellykket, fælles beskyttelse og udvikling af Vadehavsregionens natur- og kulturarv også bør tage udgangspunkt i en forskning med øget vægt på det grænseoverskridende arbejde og et tværfagligt grundlag.

'Integrated Research Agenda of the Wadden Academy' fra 2009 indeholder en strategi, der afdækker en række forskningsfelter, som er vigtige i forståelsen af Vadehavsregionens særlige kulturarv. Strategien stiller bl.a. spørgsmålene:

- Hvad er styrkerne og svaghederne ved den eksisterende kulturhistoriske viden? Hvilke initiativer fører til højere kvalitet, øget rådgivning og støtte samt til forbedret adgang til informationer og viden? Hvordan kan disse videnssystemer hjælpe os med at overvåge forringelsen af kulturarven?
- Hvilke erfaringer er velegnede til at indgå i bevarelsen – og i en meningsfuld udvikling – af hele regionens kul-

turarv, når det handler om arkæologi, menneskeskabte landskaber og bebyggelser?

For at svare på disse spørgsmål er det nødvendigt at en lang række, forskellige forskningsområder spiller sammen, både de humanistiske-, naturvidenskabelige- og økonomiske dicipliner.

Bedst overvåget, bedst forstået kystområde i verden

For Det Hollandske Vadehavsakademi er målet at udvikle Vadehavsregionen som skoleeksempel på, hvordan forskningen her også er brugbar i udviklingen af andre kystområder, hvor naturen og kulturhistorien er grundlaget for den lokale og regionale økonomi. Vadehavsregionen skal være et sted, hvor videnskabsfolk, administratorer, beslutningstagere og organisationer fra alle tre vadehavslande mødes – og i fælleskab udvikler bæredygtige, innovative løsninger baseret på tværfaglig viden.

Visionen er, at Vadehavsregionen i 2020 vil være det bedst overvågede og bedst forståede kystområde i verden.

Johannes Ey

Tværsnit af dige fra 1100-1200-tallet i byen Otterndorf i Land Hadeln.

‘...Her bor et elendigt folk, hvis hytter er anbragt på høje banker, der ligner talerstole. Bankerne er rejst af menneskehånd og så høje, at de rager op over højeste vandstand. Når bølgerne dækker det omliggende land, ser beboerne ud, som om de sejlede. Når bølgerne er veget tilbage, ligner de skibbrudne... Og disse mennesker tilhører et folkeslag, som, hvis de var blevet besejret af Romerriget ville blive underlagt slaveri. Dog er det sandt: Deres skæbne er en endnu værre straf.’

Plinius den Ældre (23-79 e.Kr.),
romersk hærfører og naturgeograf.

